

Anton Pavlovič Čehov
NOVELE

prevedel Borut Kraševc

Dvoboj

I

Bilo je ob osmih zjutraj – ob uri, ko so se častniki, uradniki in prišleki po vroči, soparni noči navadno kopali v morju, potem pa šli v paviljon na kavo ali čaj. Ivan Andrejič Lajévski, mlad moški, star kakih osemindvajset let, suh svetlolasec s čepico finančnega ministrstva in v copatih, se je prišel kopat in na bregu srečal veliko znancev, med njimi tudi svojega prijatelja Samójlenka, vojaškega zdravnika.

Ta Samojlenko je imel veliko ostriženo glavo brez vratu, rdeč nosat obraz, košate črne obrvi in sive zalizce, bil je debel, z visečo kožo, za nameček pa je imel še raskav vojaški bas in je na vsakogar, ki je prišel na novo, naredil neprijeten vtis hripavega grobijana, toda po dveh, treh dneh se mu je njegov obraz že začel zdeti nenavadno dober, ljubeč in celo lep. Ne glede na svojo neokretnost in malce grob ton je bil miren, izjemno dober, mehkega srca in ustrezljiv. Z vsemi v mestu se je tikal, vsem je posojal denar, vse je zdravil, vsem pomagal pri snubitvi, jih spravljal in prirejal piknike, na katerih je pekel nabodala in kuhal zelo okusno cipljevo juho. Zmeraj se je za koga zavzemal in prosil in zmeraj se je česa veselil. Po splošnem mnenju je bil brez greha in je imel samo dve slabosti: prvič, sramoval se je svoje dobrote ter jo skušal prikriti s strogim pogledom in narejeno grobostjo, in drugič, rad je videl, da so ga bolničarji in vojaki klicali vaša prevzvišenost, čeprav je bil samo državni svetnik.

»Aleksander Davídič, odgovori mi na eno vprašanje,« je začel Lajevski, ko sta s Samojlenkom stopila v vodo do ramen. »Vzemiva, da si vzljubil žensko in se z njo zbližal. Z njo si preživel, recimo, več kot dve leti, potem, kot se dogaja, pa si jo nehal ljubiti in začutil, da ti je tuja. Kaj bi naredil v tem primeru?«

»Zelo enostavno. Rekel bi ji: Ljubica, pojdi, kamor želiš. To je pa tudi vse.«

»Lahko je reči! Kaj pa, če nima kam? Če je sama, brez sorodnikov, brez prebite pare in ne zna delati ...«

»Hm. Petsto v enem kosu ali pa petindvajset na mesec, in sva opravila. Zelo enostavno.«

»Recimo, da imaš tako petsto kot petindvajset na mesec, ampak ženska, o kateri govorim, je izobražena in ponosna. Bi si ji res upal ponuditi denar? In v kakšni obliki?«

Samojlenko je hotel nekaj odgovoriti, a ju je prekril velik val, potem je udaril ob breg in se po kamenčkih šumeč odkotalil nazaj. Prijatelja sta odšla na breg in se začela oblačiti.

»Seveda, težko je živeti z žensko, ki je ne ljubiš,« je rekel Samojlenko, medtem ko je iz škornja stresal pesek. »Ampak razmišljati je treba človečno, Vanja. Če bi se to zgodilo meni, ji ne bi z ničimer pokazal, da je ne ljubim več, in bi živel z njo vse do smrti.«

Nenadoma se je zasramoval svojih besed, se zdrznil in rekel:

»Sicer pa bi bilo po mojem še najbolje, če bab sploh ne bi bilo. Naj grejo k vragu!«

Prijatelja sta se oblekla in odšla v paviljon. Samojlenko je bil tukaj kot doma – zanj so imeli celo posebno posodo. Vsako jutro so mu na pladnju prinesli skodelico kave, visok brušen kozarec vode z ledom ter šilce konjaka. Najprej je spil konjak, potem vročo kavo, potem vodo z ledom in to je moralo biti zelo okusno, kajti po pitju so njegove oči postale maslene, z obema rokama si je gladil zalizce in gledajoč morje govoril:

»Neverjetno lep razgled!«

Po dolgi noči, porabljeni za turobne, nekoristne misli, ki mu niso dale spati in so, kot se je zdelo, še stopnjevale zadušljivost in temo noči, se je Lajevski počutil utrujenega in medlega. Od kopanja in kave mu ni postalo bolje.

»Aleksander Davidič, nadaljujva pogovor,« je rekel. »Ne bom ti prikrival in ti povem iskreno, kot prijatelju: z Nadeždo Fjódorovno nama gre slabo, zelo slabo! Oprosti, ker te posvečam v svoje skrivnosti, ampak moram se izpovedati.«

Samojlenko, ki je slutil, o čem bo tekla beseda, je povесil oči in zabobnal s prsti po mizi.

»Z njo sem preživel dve leti in jo nehal ljubiti ...« je nadaljeval Lajevski, »se pravi, če sem natančen, spoznal sem, da ni bilo nobene ljubezni ... Ti dve leti sta bili slepilo.«

Lajevski je imel navado, da si je med pogovorom pozorno ogle doval svoje rožnate dlani, grizel nohte ali s prsti mel manšete. In to je delal tudi zdaj.

»Zelo dobro vem, da mi ne moreš pomagati,« je rekel, »ampak to ti govorim, ker so za tako zgubo in odvečnega človeka, kot sem jaz, pogovori edina rešitev. Posplošiti moram vsako svoje dejanje – razlago in opravičilo za svoje nesmiselno življenje moram najti v kakšnih teorijah, v literarnih tipih, na primer v tem, da se mi, plemiči, izrojevamo in tako naprej ... Sinoči sem se na primer tolažil s tem, da sem ves čas razmišljal: Ah, kako prav ima Tolstoj, neusmiljeno prav! In tako mi je bilo laže. Res je velik pisatelj! Reci, kar hočeš.«

Samojlenko, ki ni nikoli bral Tolstoja, čeprav se je vsak dan namenjal, da ga prebere, je prišel v zadrego in rekel:

»Ja, vsi pisatelji si izmišljajo, on pa jemlje iz resničnosti.«

»Ljubi bog,« je zavzdihnil Lajevski, »kako nas je civilizacija pokvarila! Zaljubil sem se v poročeno žensko in ona vame ... Najprej so bili poljubi, tihi večeri, prisege, Spencer, ideali in skupni interesi ... Kakšna laž! Bežala sva pravzaprav pred možem, vendar sva si lagala, da beživa pred praznostjo našega izobraženskega življenja. Prihodnost sva si slikala takole: najprej bom na Kavkazu oblekel uniformo in služil kot uradnik, dokler se ne seznaniva s krajem in ljudmi, potem pa bova kupila nekaj zemlje, delala v potu svojega

obraza, zasadila vinograd, polje in tako naprej. Če bi bil na mojem mestu ti ali pa tisti tvoj zoolog von Koren, bi najbrž preživel z Nadeždo Fjodorovno trideset let in zapustil svojim dedičem bogat vinograd in tisoč desetlin koruze, jaz pa sem se že prvega dne počutil kot bankrotiranec. V mestu je neznosna vročina, dolgčas, nikjer žive duše, če pa greš na polje, se ti zdi, da so pod vsakim grmom ali kamnom strupeni pajki, škorpionji in kače, za poljem pa gore in puščave. Tuji ljudje, tuja narava, revna kultura – vse to, dragi moj, ni tako preprosto kot sprehajati se v kožuhu po Nevskem z Nadeždo Fjodorovno pod roko in sanjariti o toplih krajih. Tukaj se je treba boriti na življenje in smrt, ampak kakšen sem jaz borec? Klavrn nevrastenik in lenuh ... Že prvega dne sem spoznal, da moje misli o delavnem življenju in vinogradu niso za nikamor. Kar pa zadeva ljubezen, ti moram povedati, da je živeti z žensko, ki je brala Spencerja in šla zaradi tebe na konec sveta, enako nezanimivo kot s katerokoli Anfiso ali Akulino. Isti vonj po likalniku, pudru in zdravilih, iste navijalke vsako jutro in ista samoprevara ...«

»Brez likalnika v gospodinjstvu ne gre,« je rekel Samojlenko in zardel, ker je Lajeovski govoril z njim tako odkrito o znani dami. »Vanja, vidim, da danes nisi razpoložen. Nadežda Fjodorovna je čudovita ženska, izobrazena, ti pa si izjemno pameten človek ... Seveda, nista poročena,« je nadaljeval Samojlenko, medtem ko se je oziral po sosednjih mizah, »ampak ne po svoji krivdi, poleg tega pa ... moramo biti brez predsodkov in na ravni sodobnih idej. Jaz sem za civilni zakon pa tudi ... Ampak če sta se že zblížala, morata po mojem živeti skupaj vse do smrti.«

»Brez ljubezni?«

»Zdajle ti bom razložil,« je rekel Samojlenko. »Pred osmimi leti je tukaj pri nas kot agent delal neki starček, izjemno pameten človek. In on je govoril: v zakonskem življenju je glavno potrpljenje. Slišiš, Vanja? Ne ljubezen, ampak potrpljenje. Ljubezen ne more

trajati dolgo. Dve leti si preživel v ljubezni, zdaj pa se je za tvoje zakonsko življenje očitno začelo obdobje, ko moraš pokazati vse svoje potrpljenje, da bi ohranil ravnotežje ...«

»Ti verjameš svojemu starčku agentu, zame pa je njegov nasvet nesmiseln. Tvoj starček je morda hinavčil, morda se je uril v potrpljenju in pri tem gledal na človeka, ki ga ni ljubil, kot na predmet, ki ga potrebuje za svoje vaje, ampak jaz še nisem padel tako nizko. Če si bom zaželel, da bi se uril v potrpljenju, si bom kupil telovadne uteži ali muhastega konja, človeka pa bom pustil pri miru.«

Samojlenko je naročil belo vino z ledom. Ko sta spila kozarček, je Lajevski nenadoma vprašal:

»Povej, prosim: kaj je to zmeščanje možganov?«

»Kako bi ti to razložil ... To je bolezen, pri kateri postanejo možgani mehkejši ... nekako se razredčijo.«

»Je ozdravljiva?«

»Ja, če ni kronična. Mrzle prhe, muhica ... Morda še kakšne kaplje.«

»Aha ... No, zdaj vidiš, kakšen je moj položaj. Ne morem živeti z njo: to presega moje moči. Dokler sem s tabo, lahko filozofiram in se smehljam, doma sem pa čisto pobit. Ti ne veš, kako mi je mučno: če bi mi na primer rekli, da moram preživeti z njo vsaj še en mesec, bi se najbrž kar ustrelil. Hkrati pa se ne morem ločiti od nje. Sama je, delati ne zna, denarja nima nihče od naju ... Kam naj gre? H komu? Nič si ne morem izmisliti ... No, povej: kaj naj naredim?«

»Hmh ...« je zamomljal Samojlenko, ki ni vedel, kaj naj odgovori. »Te ona ljubi?«

»Ja, ljubi me toliko, kolikor ji je v njenih letih in pri njenem temperamentu potreben moški. Od mene bi se ločila enako težko kot od pudra ali navijalk. Zanj sem nujen sestavni del njenega budoarja.« Samojlenko je prišel v zadrego.

»Vanja, danes nisi razpoložen,« je rekel. »Najbrž nisi spal.«

»Ja, slabo sem spal ... Pa tudi sicer se slabo počutim. Glavo imam prazno, zastaja mi srce, nekakšna slabost ... Pobegniti moram!«

»Kam?«

»Tja, na sever. K borovcem, gobam, ljudem, idejam ... Pol življenja bi dal, da bi se lahko kje v Moskovski ali Tulski guberniji okopal v rečici, prezebel, saj veš, potem pa tri ure taval magari z najslabšim študentom in klepetal, klepetal ... Pa kako diši po senu! Se spomniš? Ko se zvečer sprehajaš po vrtu, iz hiše prihajajo zvoki klavirja, slišati je vlak ...«

Lajevski se je zasmel od zadovoljstva, v oči so mu stopile solze, in da bi jih skrtil, se je sede iztegnil k sosednji mizi po vžigalice.

»Že osemnajst let nisem bil v Rusiji,« je rekel Samojlenko. »Poza-bil sem že, kako je tam. Po mojem ni lepšega kraja, kot je Kavkaz.«

»Vereščagin ima sliko: na dnu zelo globokega vodnjaka se muči-jo obsojeni na smrt. Prav tak vodnjak, vidiš, je zame tvoj čudoviti Kavkaz. Če bi mi dali na izbiro, naj bom dimnikar v Peterburgu ali knez tukaj, bi izbral dimnikarja.«

Lajevski se je zamislil. Ko je Samojlenko gledal njegovo sključeno telo, oči, ki so strmele v eno točko, blede, potni obraz in upadla senca, obgrizene nohte in copat, ki se je pri peti povetil in razkril slabo zakrpano nogavico, je začutil usmiljenje. Najbrž zato, ker ga je Lajevski spomnil na nebogljenega otroka, je vprašal:

»Je tvoja mama še živa?«

»Ja, ampak nimava stikov. Ni mi mogla odpustiti te zveze.«

Samojlenko je imel rad svojega prijatelja. Lajevskega je imel za dobrega fanta, izobraženega, odkritega človeka, s katerim ga lahko spiješ, se posmeješ in odkrito pogovoriš. Tisto, kar mu je bilo pri njem razumljivo, ga je zelo odbijalo. Lajevski je veliko pil, in to ob neprimernem času, kvartal je, zaničeval svojo službo, zapravljal več kot zaslužil, v pogovoru je pogosto uporabljal nespodobne besede, po cesti je hodil v copatih ter se pred ljudmi prepiral z Nadeždo Fjo-

dorovno – in Samojlenku to ni bilo všeč. Tega, da je Lajevski nekoč obiskoval filološko fakulteto, da je bil zdaj naročen na dve debeli reviji, da je pogosto govoril tako pametno, da ga je le malokdo razumel, da je živel z izobraženo žensko – vsega tega Samojlenko ni razumel, ampak to mu je bilo všeč, Lajevskega je imel za boljšega od sebe in ga je spoštoval.

»Še ena podrobnost,« je rekel Lajevski in potresel z glavo. »Ampak naj ostane med nama. Za zdaj jo skrivam pred Nadeždo Fjedorovno in glej, da je ne boš izklepetal pred njo ... Predvčerajšnjim sem dobil pismo, da je njen mož umrl zaradi zmehčanja možganov.«

»Bog se usmili ...« je zavzdihnil Samojlenko. »Zakaj ji pa ne poveš?«

»Pokazati ji to pismo bi pomenilo: izvolite v cerkev, da se poročiva. Ampak najprej morava razjasniti najino razmerje. Ko se bo prepričala, da ne moreva več ostati skupaj, ji bom pokazal pismo. Takrat bo varno.«

»Veš kaj, Vanja,« je rekel Samojlenko ter nenadoma dobil žalosten in proseč izraz, kot da bi ga nameraval prositi za kaj zelo sladkega in bi se bal, da bo zavrtnjen. »Oženi se, dragec!«

»Zakaj?«

»Izpolni svojo dolžnost do te čudovite ženske! Njen mož je umrl in tako ti sama božja previdnost kaže, kaj moraš narediti!«

»Ampak razumi, čudak, da to ni mogoče. Poročiti se brez ljubezni je enako nizkotno in nevredno človeka, kot če bi šel k maši, ne da bi veroval.«

»Ampak ti si dolžan!«

»Zakaj sem dolžan?« je razdraženo vprašal Lajevski.

»Zato ker si jo odpeljal od moža in prevzel odgovornost zanjo.«

»Pa če ti pravim, da je ne ljubim!«

»Če je ne ljubiš, jo pa spoštuj, časti ...«

»Spoštuj, časti ...« ga je oponašal Lajevski. »Saj ni igumanka ... Slab psiholog in fiziolog si, če misliš, da se boš pri ženski, s katero živiš, izmazal samo s spoštovanjem. Ženska rabi predvsem spalnico.«

»Vanja, Vanja ...« – Samojlenku je postalo nerodno.

»Ti si star otrok in teoretik, jaz pa mlad starec in praktik, zato se nikoli ne bova razumela. Raje pustiva to. Mustafa!« je Lajevski poklical natararja. »Koliko sva dolžna?«

»Ne, ne ...« se je ustrašil zdravnik in zgrabil Lajevskega za roko. »Jaz bom plačal. Jaz sem naročil. Zapiši na moje ime!« je zaklical Mustafa.

Prijateljta sta vstala in se molče odpravila po nabrežju. Na začetku bulvarja sta se ustavila in si v slovo stisnila roko.

»Zelo ste razvajeni, gospôda!« je zavzdihnil Samojlenko. »Usoda ti je podarila žensko, mlado, lepo, izobraženo, ti pa se je otepaš. Ti ne veš, kako bi bil jaz zadovoljen, ko bi mi Bog dal magari kruljavo starko, samo da bi bila prijazna in dobra! Živel bi z njo v svojem vinogradu in ...«

Zdrznil se je in dodal:

»In tam bi stara vešča pripravljala samovar.«

Poslovil se je od Lajevskega in odšel po bulvarju. Ko je zajeten in veličasten, s strogim izrazom na obrazu, v svojem snežno belem vojaškem suknjiču in sijajno zloščenih škornjih, napenjajoč prsi, na katerih se je svetil vladimir s trakcem, stopal po bulvarju, je bil zelo všeč samemu sebi in zdelo se mu je, da ga ves svet gleda z veseljem. Ne da bi obračal glavo, je pogledoval vstran in ugotavljal, da je bulvar prav lepo urejen, da so mlade ciprese, evkaliptusi in kržljave, suhcene palme zelo lepi in bodo sčasoma začeli dajati široko senco, Čerkezi pa so pošteni in gostoljuben narod. Čudno, da Kavkaz Lajevskemu ni všeč, je premišljeval, zelo čudno. Srečal je pet vojakov

s puškami in ti so mu salutirali. Na desni strani bulvarja je šla po pločniku mimo žena nekega uradnika s sinom gimnazijcem.

»Marja Konstantínovna, dobro jutro!« ji je zaklical Samojlenko s prijaznim nasmehom. »Ste se šli kopat? Ha ha ha ... Pozdravite Nikodíma Aleksándriča!«

Odšel je naprej in se še zmeraj prijazno smehljaj, toda ko je zagledal vojaškega bolničarja, ki mu je šel naproti, se je nenadoma namrščil, ga ustavil in vprašal:

»Je kdo v lazaretu?«

»Nikogar ni, vaša prevzvvišenost.«

»Kaj?«

»Nikogar ni, vaša prevzvvišenost.«

»Dobro, lahko greš ...«

Veličastno se je odzibal k hišici z osvežilnimi napitki, kjer je za pultom sedela stara prsata Judinja, ki se je izdajala za Gruzinko, in ji rekel tako glasno, kot da bi ukazoval polku:

»Bodite tako prijazni in mi dajte sodo!«

II

Odpor Lajevskega do Nadežde Fjodorovne se je izražal predvsem v tem, da je v vseh njenih besedah in dejanjih videl laž ali nekaj podobnega laži, poleg tega se mu je zdelo, da se vse, kar bere slabega o ženskah in ljubezni, v celoti nanaša na njega, Nadeždo Fjodorovno in njenega moža. Ko se je vrnil domov, je že oblečena in počesana sedela pri oknu ter z zaskrbljenim obrazom pila kavo in prelistavala debelo revijo – pomislil je, da pitje kave ni tako zelo poseben dogodek, da bi morala zaradi njega delati zaskrbljen obraz in da je po nepotrebnem zapravljala čas za modno frizuro, kajti tukaj nima komu biti všeč in niti ni potrebe po tem. Tudi v reviji je videl laž. Pomislil je: oblači in češe se, da bi bila videti lepa, bere pa, da bi bila videti pametna.

- »Misliš, da ne bo hudega, če se grem danes kopat?« je vprašala.
- »Hm! Če greš ali ne, se zaradi tega najbrž ne bo zgodil potres ...«
- »Ne, sprašujem, ker bi se zdravnik lahko razjezil ...«
- »Vprašaj zdravnika. Jaz nisem zdravnik.«

Lajevskega so tokrat pri Nadeždi Fjodorovni najbolj motili njen beli, odkriti vrat in kravžlji las na zatilju, in spomnil se je, da so Ano Karenino, ko je nehala ljubiti moža, najbolj motila njegova ušesa. Pomislil je: Kako to drži! Kako drži! Ker je čutil slabost in praznino v glavi, je odšel v svoj kabinet, legel na divan in si zakril obraz z robcem, da ga ne bi nadlegovale muhe. Po možganih so se mu začele vleči medle misli o enem in istem, tako kot dolga vrsta voz deževnega jesenskega večera, in pogreznil se je v zaspano, potlačeno stanje. Zdelo se mu je, da je kriv pred Nadeždo Fjodorovno in njenim možem ter da je mož umrl po njegovi krivdi. Zdelo se mu je, da je kriv pred svojim življenjem, ki ga je pokvaril, pred svetom visokih idej, znanja in dela, in zdelo se mu je, da je ta čudežni svet

mogoč in da obstaja, vendar nekje drugje, ne tukaj, na obali, kjer tavajo lačni Turki in leni Abhazijci, ampak tam, na severu, kjer so opera, gledališča, časopisi in vse vrste intelektualnega dela. Pošten, pameten, vzvišen in čist si lahko samo tam, ne pa tukaj. Očital si je, da nima idealov in ideje, ki bi ga vodila v življenju, čeprav ni najbolje vedel, kaj to pomeni. Pred dvema letoma, ko je vzljubil Nadeždo Fjodorovno, se mu je zdelo, da se mora samo zbližati z njo in odpotovati z njo na Kavkaz, pa se bo rešil plitkosti in puhlosti življenja, in tako je bil tudi zdaj prepričan, da jo mora samo pustiti in odpotovati v Peterburg, pa bo dobil vse, kar potrebuje.

»Zbežati!« je zamrmral, ko je grizoč nohte sédel. »Zbežati!«

Zamišljal si je, kako se vkrca na parnik in potem zajtrkuje, pije mrzlo pivo, se na krovu pogovarja z damami, potem v Sevastopolu sede v vlak in se pelje. Zdravo, svoboda! Postaje migetajo druga za drugo, zrak je vse bolj mrzel in oster, poglej, breze in jelke, Kursk, Moskva ... V bifejih strežejo zeljno juho, jagnjetino s kašo, jese-trino, pivo, skratka, ni več v Aziji, ampak v Rusiji, v pravi Rusiji. Potniki na vlaku se pogovarjajo o trgovini, novih pevcih, o franco-sko-ruskim simpatijah. Povsod je čutiti živo, kulturno, inteligentno, vedro življenje ... Hitro, hitro! Poglej, končno je tu Nevski, Velika morska pa Kovenska uličica, v kateri je nekoč stanoval s študenti, ljubo sivo nebo, pršeč dežek, mokri izvoščki ...

»Ivan Andrejič!« je poklical nekdo iz sosednje sobe. »Ste doma?«

»Tukaj sem!« se je odzval Lajevski. »Kaj želite?«

»Akti!«

Lajevski je leno vstal – zavrtelo se mu je – ter zehajoč oddrsal s copati v sosednjo sobo. Zunaj je ob odprtem oknu stal eden njegovih mladih sodelavcev in na okensko polico razkladal akte.

»Takoj, dragi moj,« je mehko rekel Lajevski in šel po črnilnik. Ko se je vrnil k oknu, je podpisal akte, ne da bi jih prebral, in rekel: »Vroč je!«

»Ja. Danes pridete?«

»Težko da ... Nisem čisto zdrav. Recite Šeškóvskemu, da se bom po kosilu oglasil pri njem.«

Uradnik je odšel. Lajeovski je spet legel na divan in začel razmišljati: Pretehtati je treba vse okoliščine. Preden odidem, moram poravnati dolgove. Dolžan sem približno dva tisoč rubljev. Denarja nimam ... To seveda ni pomembno – del bom nekako plačal zdaj, del pa pozneje pošljem iz Peterburga. Glavno je Nadežda Fjodorovna ... Predvsem morava razjasniti najino razmerje ... Ja.

Malce pozneje je razmišljal: Se ne bi šel raje posvetovat k Samojlenku?

Lahko bi šel, je razmišljal, ampak kaj bom imel od tega? Spet mu bom brez potrebe govoril o budoarju, o ženskah, o tem, kaj je pošteno in kaj ne. Kako bi se lahko tukaj, prekleto, pogovarjal o poštenju ali nepoštenju, če pa je treba čim prej rešiti moje življenje, če se v tem prekletem ujetništvu dušim in ubijam? ... Enkrat je končno treba ugotoviti, da bi bilo nadaljevati življenje, kakršno je moje, nizkotnost in okrutnost, spričo katere je vse drugo malenkostno in nepomembno.

»Zbežati!« je zamrmral in sedel. »Zbežati!«

Puščoben morski breg, neznosna vročina in enoličnost zamegljenih lilastih gora, zmeraj enakih in molčecih, zmeraj samotnih, so mu zbujali tesnobo ter ga, kot se mu je zdelo, uspavali in mu nekaj kradli. Morda je zelo pameten, nadarjen, neverjetno pošten – če ga ne bi od vseh strani vklepali morje in gore, bi morda postal izvrsten zemski uradnik, državnik, govornik, publicist, požrtvovalen javni delavec. Kdo ve! In če to drži, je neumno razglablјati, ali je pošteno ali ni, če nadarjen in koristen človek, na primer glasbenik ali slikar, da bi pobegnul iz ujetništva, razbije steno in prevara svoje ječarje. V položaju takega človeka je vse pošteno.

Ob dveh sta Lajevski in Nadežda Fjodorovna sedla h kosilu. Ko jima je kuharica prinesla riževo juho s paradižnikom, je Lajevski rekel:

»Vsak dan isto. Zakaj ne bi kdaj imeli zeljne juhe?«

»Ni zelja.«

»Čudno. Pri Samojlenku kuhajo zeljno juho in tudi pri Marji Konstantinovni jo imajo, samo jaz moram kdo ve zakaj jesti to sladkobno čorbo. To ni v redu, ljubica.«

Kot se dogaja pri veliki večini zakoncev, prej nobeno kosilo Lajevskega in Nadežde Fjodorovne ni minilo brez muh in scen, toda odkar je Lajevski sklenil, da je ne ljubi več, se je trudil, da bi Nadeždi Fjodorovni glede vsega popuščal, govoril z njo mehko in vljudno, se smehljaj in jo imenoval ljubica.

»Tale juha po okusu spominja na sladki koren,« je rekel z nasmehom. Trudil se je, da bi bil prijazen, vendar ni zdržal in je rekel: »Pri nas nihče ne skrbi za gospodinjstvo ... Če si že tako bolna ali zasedena z branjem, se lahko jaz posvetim najini kuhinji.«

Prej bi mu odgovorila »izvoli« ali »kot vidim, bi me rad spremenil v kuharico«, zdaj pa ga je samo plaho pogledala in zardela.

»No, kako se počutiš danes?« jo je prijazno vprašal.

»Danes še kar. Samo malo me slabi.«

»Pazi nase, ljubica. Strašno se bojim zate.«

Nadežda Fjodorovna je bolehala. Samojlenko je govoril, da ima prehodno mrzlico, in ji dajal kinin. Drugi zdravnik, Ustimóvič, visok, suh, odljuden človek, ki je čez dan sedel doma, zvečer pa se z rokami zadaj in sprehajalno palico vzdolž hrbta tiho sprehajal po nabrežju in kašljaj, je menil, da ima žensko bolezen, in ji je predpisoval tople obkladke. Dokler je Lajevski Nadeždo Fjodorovno ljubil, mu je njena bolezen zbujala sočutje in strah, zdaj pa je tudi v boleznih videl laž. Nadežda Fjodorovna je imela po napadih mrzlice zaspan rumen obraz in medel pogled ter je ves čas zehala. Poleg tega

je med napadom ležala pod pletom in spominjala bolj na dečka kot na žensko, v njeni sobi pa je bilo zadušljivo in zatoхло. Vse to je po mnenju Lajevskega podiralo iluzijo ter nasprotovalo ljubezni in zakonu.

Za glavno jed so mu prinesli špinačo s trdo kuhanimi jajci, Nadeždi Fjodorovni kot bolnici pa močnik in mleko. Ko je z zaskrbljenim obrazom najprej podrezala z žlico v močnik, potem pa ga začela leno jesti in zraven piti mleko, on pa je slišal njene požirke, se ga je polastilo tako hudo sovraštvo, da ga je kar glava zasrbela. Zavedal se je, da bi bilo tako čustvo žaljivo celo do psa, toda jezil se ni nase, ampak na Nadeždo Fjodorovno, ker mu je zbudjala to čustvo, in razumel je, zakaj ljubimci včasih ubijejo svoje ljubice. Sam seveda ne bi ubijal, ampak če bi bil zdaj porotnik, bi moralca oprostil.

»Merci, ljubica,« je rekel po kosilu in poljubil Nadeždo Fjodorovno na čelo.

Ko se je vrnil v kabinet, je kakih pet minut hodil iz kota v kot, od strani pogledoval škornje, potem pa sédel na divan in zamrmral:

»Zbežati! Zbežati! Razjasniti razmerje in zbežati!«

Legel je na divan in se spet spomnil, da je mož Nadežde Fjodorovne morda umrl po njegovi krivdi.

»Obsojati nekoga, ker je vzljubil ali prenehal ljubiti, je neumno,« se je prepričeval, medtem ko je leže dvigal noge, da bi si obul škornje. »Ljubezen in sovraštvo nista v naši oblasti. Kar pa zadeva moža, sem bil morda posredno eden od vzrokov za njegovo smrt, ampak spet: sem jaz kriv, da sem vzljubil njegovo ženo, ona pa mene?«

Nato je vstal, poiskal čepico in se odpravil k svojemu sodelavcu Šeškovskemu, pri katerem so se vsak dan zbirali uradniki, da bi igrali vint in pili mrzlo pivo.

Po svoji neodločnosti sem podoben Hamletu, je spotoma razmišljal. Kako dobro je Shakespeare to opazil! Ah, kako dobro!

III

Da mu ne bi bilo dolgčas ter iz razumevanja skrajne stiske novodošlih in samskih, ki niso imeli kje kósiti, ker v mestu ni bilo gostilne, je imel doktor Samojlenko doma nekakšno skupno kuhinjo. V tem času je imel na hrani samo dva: mladega zoologa von Korna, ki je poleti prihajal na Črno morje, da bi preučeval embriologijo meduz, in diakona Pobédova, ki je pred kratkim končal semenišče in so ga poslali v to mestece, da bi nadomeščal ostarelega diakona, ki je odšel na zdravljenje. Za kosilo in večerjo sta plačevala po dvanajst rubljev na mesec, Samojlenku pa sta morala obljubiti, da bosta prihajala na kosilo natančno, malo pred drugo uro.

Prvi je ponavadi prišel von Koren. V sprejemnici se je molče usedel, vzela z mize album in si začel pozorno ogledovati pobledele fotografije neznanih moških v širokih hlačah in cilindrih ter dam v krinolinah in čepcih. Samojlenko se je malokoga spominjal po primku, o tistih, ki jih je pozabil, pa je govoril z vzdihom: »Izvrsten človek, izjemno pameten!« Ko je von Koren končal z albumom, je vzela z omarice pištolo, zamizal na levo oko in dolgo meril v portret kneza Voroncóva ali pa se je postavil pred ogledalo in si ogledoval svoj temni obraz, visoko čelo in črne lase, skravžljane kot pri črncu, in svojo srajco iz temnega katuna z velikimi rožami, podobnega perzijski preprogi, ter širok usnjen pas, ki ga je nosil namesto telovnika. Opazovanje samega sebe mu je dajalo skoraj več zadovoljstva kot ogledovanje fotografij ali pištole z dragim okovjem. Zelo zadovoljen je bil tako s svojim obrazom kot z lepo pristriženo bradico in širokimi rameni, ki so bili nedvomen dokaz njegovega zdravja in močnega telesa. Zadovoljen je bil tudi s svojo gizdalinsko obleko – od kravate, izbrane k barvi srajce, do rumenih čevljev.

Medtem ko si je ogledoval album in stal pred ogledalom, je Samojlenko, brez suknjiča in telovnika, z golimi prsmi, vznemirjen in ves prepoten tekal po kuhinji in veži okrog miz, pripravljaj solato ali kakšno omako, meso, kumare in čebulo za kumarično juho, pri tem pa jezno buljil v služabnika, ki mu je pomagal, in mahal nanj zdaj z nožem, zdaj z žlico.

»Daj kis!« je ukazoval. »Ma ne, ne kis, ampak oljčno olje!« je vpil in topotal z nogami. »Kam greš, mrcina?«

»Po olje, vaša prevzvišenost,« je s počenim tenorjem govoril prestrašeni služabnik.

»Hitro! V omari je! In reci Darji, naj v kozarec s kumaricami doda kopra! Kopra! Pokrij kislo smetano, zijalo, da ne bo polna muh!«

Zdelo se je, da od njegovega vpitja bobni vsa hiša. Ko je do dveh ostalo deset ali petnajst minut, je prišel diakon, še mlad, star kakih dvaindvajset let, suh, dolgolas, brez brade in s komaj opaznimi brki. Ob prihodu v sprejemnico se je pokrižal proti ikoni in z nasmehom pomolil roko von Kornu.

»Pozdravljeni,« je hladno rekel zoolog. »Kje ste bili?«

»V pristanišču sem lovil kapeljne.«

»No, seveda ... Diakon, vi si očitno nikoli ne boste našli kakšnega resnega dela.«

»Zakaj ne? Delo ni medved, ne bo ušlo v gozd,« se je nasmehnil diakon in vtaknil roke v globoke žepe svojega belega talarja.

»Nima vas kdo pretepti!« je zavzdihnil zoolog.

Minilo je še petnajst, dvajset minut, na kosilo pa ju še zmeraj niso poklicali in še zmeraj je bilo slišati, kako služabnik, tekajoč iz veže v kuhinjo in nazaj, topota s škornji in Samojlenko vpije:

»Na mizo postavi! Kam rineš z njim? Najprej ga umij!«

Diakon in von Koren, ki sta že postala lačna, sta začela trkati s petami po tleh, da bi izrazila svojo neučakanost, tako kot gledalci v

galeriji gledališča. Vrata so se nazadnje odprla in izmučeni služabnik je oznanil: »Kosilo je na mizi!« V jedilnici ju je pričakal besni in zaripli, od kuhinjske sopare razgreti Samojlenko. Jezno ju je gledal, z izrazom groze na obrazu dvignil pokrov jušnika ter nalil vsakemu krožnik, in šele ko se je prepričal, da jesta s tekom in jima je jed vseč, je lahko zavzdihnil in sedel v svoj globoki naslanjač. Njegov obraz je postal zasanjan, maslen ... Počasi si je natočil šilce vodke in rekel:

»Na zdravje mladega rodu!«

Po pogovoru z Lajevskim je Samojlenko ves čas od jutra do kosila ne glede na izvrstno razpoloženje globoko v sebi čutil težo. Lajevski se mu je smilil in želel si je, da bi mu pomagal. Ko je spil šilce vodke pred juho, je zavzdihnil in rekel:

»Danes sem videl Vanjo Lajevskega. Težko mu je. Materialna plat življenja ni rožnata, predvsem pa ga daje psihologija. Fant se mi smili.«

»On se mi pa res ne smili!« je rekel von Koren. »Če bi se ta ljubki moški utapljal, bi ga jaz s palico še bolj potunkal: le daj, dragec, utoni ...«

»Ni res. Tega ne bi naredil.«

»Zakaj misliš, da ne?« je skomignil zoolog. »Tudi jaz sem zmožen narediti dobro delo, tako kot ti.«

»To, da utopiš človeka, je dobro delo?« je vprašal diakon in se zasmel.

»Lajevskega? Ja.«

»Zdi se mi, da v juhi nekaj manjka ...« je rekel Samojlenko, da bi spremenil temo pogovora.

»Lajevski je gotovo škodljiv in za družbo enako nevaren kot mikrob kolere,« je nadaljeval von Koren. »To, da ga utopiš, je zasluga.«

»Ni ti v čast, da tako govoriš o svojem bližnjem. Povej: zakaj ga sovražiš?«

»Larifari, doktor. Sovražiti in prezirati mikroba je neumno, in drugič, naj imam za svojega bližnjega nujno vsakogar brez razlik? Ne, hvala, to bi pomenilo, da ne bi razmišljal, da bi se odrekel pravičnemu odnosu do ljudi, da bi si, skratka, umil roke. Tvojega Lajevskega imam za barabo, tega ne skrivam in z vso svojo vestnostjo tudi ravnam z njim kot z barabo. No, ti pa ga imaš za svojega bližnjega – poljubi se z njim. Če ga imaš za bližnjega, pomeni, da imaš do njega enak odnos kot do mene in diakona, torej nikakršen. Do vseh si enako ravnodušen.«

»Označiti človeka za barabo!« je zamrmral Samojlenko in se ga bljivo namrščil. »To je tako slabo, da ne znam povedati!«

»O ljudeh je treba soditi po njihovih dejanjih,« je nadaljeval von Koren. »Zdaj pa presodite, diakon ... Diakon, govoril bom z vami. Dejavnost gospoda Lajevskega je odkrito razgrnjena pred vami kot dolga kitajska listina in berete jo lahko od začetka do konca. Kaj je naredil v dveh letih, kar je tukaj? Štejmo na prste. Prvič, prebivalce mesteca je naučil igrati vint – pred dvema letoma te igre tukaj niso poznali, zdaj pa vint igrajo od jutra do pozne noči vsi, celo ženske in mladina. Drugič, ljudi je naučil piti pivo, ki ga prej tukaj tudi niso poznali. Prav njemu se imajo ljudje zahvaliti tudi za poduk o različnih vrstah vodke, tako da lahko zdaj z zaprtimi očmi ločijo vodko Košeljóva od vodke Smirnóva številka enaindvajset. Tretjič, prej so ljudje tukaj živeli s tujimi ženami naskrivaj, iz enakih razlogov, iz katerih tudi tatovi kradejo naskrivaj, ne pa javno. Nezvestoba je veljala za nekaj, kar je sramotno kazati navzven. Lajevski je glede tega pionir: s tujo ženo živi odkrito. Četrtrič ...«

Von Koren je hitro pojedel svojo juho in dal krožnik služabniku.

»Lajevskega sem spregledal že prvi mesec najinega poznanstva,« je nadaljeval, obrnjen k diakonu. »Sem sva prišla hkrati. Ljudje

kot on imajo zelo radi prijateljstvo, zbliževanje, solidarnost in podobno, ker zmeraj potrebujejo družbo za vint, pijačo in prigrizek. Poleg tega radi klepetajo in potrebujejo poslušalce. Spoprijateljila sva se, se pravi, on je hodil k meni vsak dan, me motil pri delu in se izpovedoval glede svoje vzdrževanke. Že takoj na začetku me je presenetil s svojo izjemno lažnivostjo, od katere mi je šlo enostavno na bruhanje. Kot prijatelj sem ga ošteval, ker veliko pije, ker preveč zapravlja in leze v dolgove, ker nič ne dela in ne bere, ker je nekulturen in neizobražen – in v odgovor na vsa moja vprašanja se je bridko smehljaj, vzdihoval in govoril: ‚Zguba sem, odvečen človek.‘ Ali pa: ‚Kaj hočete od nas, okruškov fevdalizma?‘ Ali pa: ‚Izrojevamo se ...‘ Ali pa je začel na dolgo tvesti o Onjeginu, Pečorinu, Byronovem Kajnu, Bazarovu, o katerih je govoril: ‚To so naši očetje po krvi in duhu.‘ Razumite to tako, da ni on kriv, če službene pošiljke cele tedne ležijo neodpečatene in če on sam pije in opija druge, ampak so tega krivi Onjegin, Pečorin in Turgenjev, ki si je izmislil zgubo in odvečnega človeka. Vzrok za skrajno razpuščenost in grdobijo, vidite, ni v njem samem, ampak nekje zunaj, v prostoru. Pri tem pa – kako spretno! – razuzdan, lažniv in priskuten ni samo on, ampak mi ... ‚mi, ljudje osemdesetih let‘, ‚mi, medli, živčni izrodki fevdalizma‘, ‚pohabila nas je civilizacija‘ ... Skratka, razumeti moramo, da je tako velik človek kot Lajevski tudi v svojem padcu velik, da so njegova razuzdanost, neizobraženost in umazanost neizogiben naravno-zgodovinski pojav, da so vzroki za to svetovni, stihijski in da je treba pred Lajevskim obesiti večno luč, kajti on je usodna žrtev časa, tokov, dednosti in tako naprej. Vsi uradniki in dame so stokali in vzdihovali, ko so ga poslušali, jaz pa dolgo nisem mogel razumeti, s kom imam opraviti: s cinikom ali spretnim sleparjem? Ljudje, kakršen je on, na videz inteligentni, z nekaj vzgoje in polnimi usti lastne plemenitosti, se znajo pretvarjati, da so izjemno kompleksni.«

»Utihni!« je vzrojil Samojlenko. »Ne dovolim, da bi vpričo mene grdo govorili o nadvse plemenitem človeku!«

»Ne skači mi v besedo, Aleksander Davidič,« je hladno rekel von Koren. »Tako j bom končal. Lajevski je dokaj preprost organizem. Njegovo нравno ogrodje je tako: zjutraj copati, kopanje in kava, potem do kosila copati, sprehod in pogovori, ob dveh copati, kosilo in vino, ob petih kopanje, čaj in vino, potem vint in laganje, ob desetih večerja in vino, po polnoči pa postelja in *la femme*. Njegovo življenje je zaprto v ta tesni program kot jajce v lupino. Naj hodi, sedi, se jezi, piše, se veseli – vse se omejuje na vino, karte, copate in žensko. Ženska igra v njegovem življenju usodno, prevladujočo vlogo. On sam pravi, da je bil pri trinajstih letih že zaljubljen. Kot študent prvega letnika je živel z damo, ki je blagodejno vplivala nanj in ki se ji ima zahvaliti za svojo glasbeno izobrazbo. V drugem letniku je iz javne hiše odkupil prostitutko in jo povzdignil do sebe, se pravi, naredil jo je za svojo vzdrževanko, ona pa je po pol leta življenja z njim zbežala nazaj h gospodarici in ta pobeg mu je povzročil hude duševne muke. Gorje, tako je trpel, da je moral pustiti univerzo in dve leti živeti doma brez dela. Ampak to mu je koristilo. Doma se je zblížal z neko vdovo, ki mu je svetovala, naj se s pravne fakultete prepíše na filološko. In res je tako naredil. Ko je doštudiral, je strastno vzljubil svojo zdajšnjo ... kako je že? ... poročeno žensko in je moral pobegniti z njo sem na Kavkaz, menda zaradi idealov ... Danes ali jutri jo bo nehal ljubiti in zbežal nazaj v Peterburg, spet zaradi idealov.«

»Kaj pa ti veš?« je zagodrnjal Samojlenko, jezno gledajoč zoologa. »Rajši jej.«

Prinesli so kuhane ciplje in poljsko omako. Samojlenko je vsake-mu od gostov položil celega ciplja in ga sam polil z omako. Kaki dve minuti so molčali.

»Ženska igra pomembno vlogo v življenju vsakega človeka,« je rekel diakon. »Ne gre drugače.«

»Ja, ampak v kolikšni meri? Vsak od nas ima žensko: mamo, sestro, ženo, prijateljico, pri Lajevskem pa je ženska vse, in to samo v vlogi ljubice. Ona, torej življenje z njo, je sreča in smoter njegovega obstoja. Vesel je, žalosten, zdolgočasen, razočaran – zaradi ženske. Če se je naveličal življenja, je kriva ženska. Če je zagorela zarja novega življenja in so se našli ideali, spet išči žensko ... Všeč so mu samo tista literarna dela ali slike, na katerih je ženska. Naša doba je po njegovem mnenju slaba in slabša od štiridesetih in šestdesetih let samo zato, ker se ne znamo do samopozabe prepuščati ljubezenski ekstazi in strasti. Ti sladostrastneži morajo imeti v glavi posebno oteklino, nekakšen sarkom, ki jim pritiska na možgane in upravlja vso duševnost. Opazujte malo Lajevskega, kadar sedi kje v družbi. Boste videli: kadar se vpričo njega načne kakšno splošno vprašanje, na primer o celici ali nagonu, sedi ob strani, molči in ne posluša. Videti je potrta, razočaran, nič ga ne zanima, vse je vulgarno in ničevno, ampak takoj ko začnete govoriti o samicah in samcih, na primer o tem, da pri pajkih samica po oploditvi požre samca, mu oči zagorijo od radovednosti, obraz se mu zjasni in človek, z eno besedo, oživi. Vse njegove misli, naj so še tako plemenite, vzvišene ali ravnodušne, imajo zmeraj isto stičišče. Z njim stopaš po cesti in recimo srečaš osla ... ,Povejte, prosim,‘ te vpraša, ,kaj bi se zgodilo, če bi sparili osla in kamelo.‘ Pa sanje! Vam je pripovedoval o svojih sanjah? To je sijajno! Enkrat se mu sanja, da ga poročajo z luno, drugič ga pokličejo na policijo in mu ukažejo, naj živi s kitaro ...«

Diakon se je zvonko zakrohotal. Samojlenko se je namrščil in srdito namrgodil obraz, da se ne bi zasmel, vendar ni zdržal in se je tudi zakrohotal.

»In ves čas laže!« je rekel, medtem ko si je brisal solze. »Pri moji veri, laže!«

IV

Diakon se je zelo rad smejal, in to zaradi vsake malenkosti, dokler ga ni začelo zbadati v boku, dokler ni padel. Zdelo se je, da med ljudi rad hodi samo zato, ker imajo smešne lastnosti in ker jim je mogoče dajati smešne vzdevke. Samojlenka je označil za tarantelo, njegovega služabnika za racmana in je bil navdušen, ko je nekoč von Koren Lajevskega in Nadeždo Fjodorovno imenoval makaka. Pohlepno se je zaziral v obraze, poslušal, ne da bi mežikal, in videlo se je, kako se mu oči polnijo s smehom in obraz napenja v pričakovanju, da se bo lahko nehal zadrževati in se zvil od smeha.

»To je razuzdan in izprijen človek,« je nadaljeval zoolog, diakon pa se mu je v pričakovanju smešnih besed zazrl v obraz. »Redko srečaš tako ničlo. Njegovo telo je mlahavo, slabiško in starikavo, intelektualno pa se po ničemer ne razlikuje od debele trgovke, ki samo žre, pije, spi na pernici in ima za ljubimca svojega kočijaža.«

Diakon se je spet zakrohotal.

»Ne smejte se, diakon,« je rekel von Koren, »to je navsezadnje neumno. Ne bi se menil za njegovo ničevost,« je nadaljeval, potem ko je počakal, da se je diakon nehal krohotati, »in bi šel mimo njega, če ne bi bil tako škodljiv in nevaren. Njegova škodljivost je predvsem v tem, da ga imajo ženske rade – tako obstaja nevarnost, da bo imel potomstvo, se pravi, da bo podaril svetu ducat Lajevskih, ki bodo enako slabiški in izprijeni kot on sam. In drugič, izjemno je kužen. Govoril sem vam že o vintu in pivu. Še leto ali dve, pa bo zavzel vse kavkaško nabrežje. Saj veste, kako zelo množica, še posebno srednji sloj, verjame v omikanost, univerzitetno izobrazbo, lepe manire in literarnost jezika. Kakršnokoli svinjarijo naredi, vsi verjamejo, da je to dobro, da tako tudi mora biti, ker gre za inteligentnega in liberalnega človeka z univerzitetno izobrazbo.

Poleg tega je nesrečnik, odvečen človek, nevrastenik, žrtev časa, to pa pomeni, da mu je dovoljeno vse. Je prijeten fant, odkrit in tako odkritosrčno prizanesljiv do človeških slabosti. Popustljiv je, prilagodljiv, ustrežljiv in ni ošaben, z njim ga lahko spiješ, kvantaš, opravljaš ... Množica, ki je zmeraj nagnjena k antropomorfizmu v religiji in morali, ima najraje tiste bogce, ki imajo enake slabosti kot ona. Sami presodite, kako širok krog ljudi lahko okuži! Poleg tega je dober igralec, hinavec in se zmeraj znajde. Vzemite njegove izgovore in štose, na primer njegov odnos do civilizacije. Civilizacije ni niti povohal, govori pa: ‚Ah, kako nas je civilizacija pohabila! Ah, kako zavidam tem divjakom, tem otrokom narave, ki ne poznajo civilizacije!‘ Treba je razumeti, veste, da je bil nekoč z vsem srcem vdan civilizaciji, da ji je služil, da jo je skoz in skoz spoznal, vendar ga je utrudila, razočarala, prevarala. On je, veste, Faust, drugi Tolstoj ... O Schopenhauerju in Spencerju govori kot o fantkih in ju očetovsko treplja po ramah: no, kako, brat Spencer? Spencerja seveda ni bral, ampak kako je ljubek, ko z lahno, površno ironijo govori o svoji gospe: ‚Brala je Spencerja!‘ Ljudje ga poslušajo in nihče noče razumeti, da ta šarlatan nima pravice Spencerju niti podplata poljubiti, kaj šele da bi govoril o njem v takem tonu! Riti pod civilizacijo, pod avtoritete, pod tuj oltar, jih škropiti z blatom, norčevsko pomigovati nanje samo zato, da bi opravičil in prikril svoje slabištvo in nravno uboštvo, more samo zelo samoljubna, nizkotna in priskutna žival.«

»Kolja, ne razumem, kaj bi rad od njega,« je rekel Samojlenko, ki zoologa ni več gledal jezno, ampak z občutkom krivde. »Enak človek je kot vsi drugi. Seveda ima tudi on slabosti, ampak stoji na ravni sodobnih idej, služi in koristi domovini. Pred desetimi leti je tukaj kot agent delal starček, izjemno pameten človek ... In on je govoril ...«

»Nehaj, nehaj!« ga je prekinil zoolog. »Ti govoriš: služi. Ampak kako služi? Je zato, ker je prišel sem, tukaj več reda? So postali uradniki boljši, bolj pošteni in vljudni? Nasprotno, s svojo avtoriteto omikanega, univerzitetno izobraženega človeka je samo uzakonil njihovo razpuščenost. Reda se drži samo dvajsetega v mesecu, ko dobiva plačo, vse preostale dni pa samo podrsava doma s copati in skuša narediti tak izraz, kot da dela ruski vladi veliko uslugo, ker stanuje na Kavkazu. Ne, Aleksander Davidič, ne brani ga. Neiskren si od začetka do konca. Če bi ga tudi v resnici imel rad in ga štel za svojega bližnjega, potem predvsem ne bi bil ravnodušen do njegovih slabosti, ne bi jim prizanašal in bi ga v njegovo korist skušal narediti neškodljivega.«

»Kako to misliš?«

»Narediti neškodljivega. Ker je nepoboljšljiv, ga je mogoče narediti neškodljivega samo na en način ...«

Von Koren si je potegnil s prstom po vratu.

»Ali pa ga utopiti ...« je dodal. »V interesu človeštva in v tvojem lastnem interesu je, da se take ljudi uniči. Nujno.«

»Kaj pa govoriš?« je zamrmral Samojlenko, se dvignil in začudeno gledal zoologov mirni, hladni obraz. »Diakon, kaj govori? Se ti je zmešalo?«

»Ne vztrajam pri smrtni kazni,« je rekel von Koren. »Če je dokazano, da je škodljiva, si izmislite kaj drugega. Če Lajevskega ni mogoče uničiti, ga izolirajte, razosebite, pošljite na javna dela ...«

»Kaj pa govoriš?« se je zgrozil Samojlenko. »S poprom, s poprom!« je obupano zavpil, ko je opazil, da diakon je polnjene bučke brez popra. »Izjemno pameten človek si, kaj pa govoriš?! Našega prijatelja, ponosnega, omikanega človeka naj bi poslali na javna dela!!«

»Če je ponosen in se bo upiral, ga dajte v okove!«

Samojlenko ni mogel reči nobene besede več in je samo migal s prsti. Diakon je pogledal njegov zaprepadeni in tudi v resnici smešni obraz ter se zakrohotal.

»Pustimo to,« je rekel zoolog. »Samo nekaj si zapomni, Aleksander Davidič, prvobitno človeštvo je bilo pred takimi, kakršen je Lajevski, zavarovano z bojem za obstanek in naravnim izborom. Ampak naša kultura je boj za obstanek in izbor zelo oslabil, tako da moramo sami poskrbeti za uničenje slabotnih in nekoristnih, sicer bo, ko se bodo taki kot Lajevski razmnožili, civilizacija propadla, človeštvo pa se bo popolnoma izrodilo. Krivi bomo sami.«

»Če je treba utapljati in obešati ljudi,« je rekel Samojlenko, »potem naj gre tvoja civilizacija k vragu, k vragu naj gre človeštvo! K vragu! Takole bom rekel: učen človek si in izjemno pameten, ponos domovine, ampak Nemci so te pokvarili. Ja, Nemci! Nemci!«

Samojlenko je, odkar je odšel iz Derpta, kjer je študiral medicino, redko videl kakšnega Nemca in ni prebral nobene nemške knjige, ampak po njegovem prepričanju je vse zlo v politiki in znanosti izhajalo od Nemcev. Odkod je dobil to mnenje, niti sam ne bi mogel reči, vendar se ga je čvrsto oklepal.

»Ja, Nemci!« je ponovil. »Gremo pit čaj.«

Vsi trije so vstali, si nadeli klobuke in odšli na vrt, tam so posedli v senci bledih javorov, hrušk in kostanja. Zoolog in diakon sta sedla na klop ob mizici, Samojlenko pa se je spustil v pleten naslanjač s širokim položnim hrbtom. Služabnik je prinesel čaj, vkuhano sadje in steklenico sirupa.

Bilo je zelo vroče, kakih trideset stopinj v senci. Vroč zrak je popolnoma zamrl – tudi dolga pajčevina, ki se je s kostanja povešala do tal, je slabotno visela in se ni zganila.

Diakon je vzel kitaro, ki je zmeraj ležala na tleh ob mizi, jo ubral in s tenkim glaskom tiho zapel: »Otroci lemenata so pred gostilno stali ...«, a je zaradi vročine takoj utihnil, si otrl pot s čela in

pogledal v vroče modro nebo. Samojlenko je zadremal – vročina, tišina in sladka pokosilna dremavica, ki je kmalu zajela vse njegove ude, so ga oslabile in omamile. Roke so mu obvisle, oči so se pomanjšale, glava pa mu je klonila na prsi. S solzavo ganjenostjo je pogledal von Korna in diakona ter zamrmral:

»Mladi rod ... Zvezda znanosti in luč Cerkve ... Kdo ve, ali ne bo ta očenašek v dolgem talarju postal še metropolit in mu bo treba poljubljati roko ... Sicer pa ... bog daj ...«

Kmalu se je zaslišalo smrčanje. Von Koren in diakon sta spila čaj in stopila na cesto.

»Greste spet v пристanišče loviti kapeljne?« je vprašal zoolog.

»Ne, prevroče je.«

»Pojdiva k meni. Zapakirali mi boste pošiljko in nekaj prepisali. Mimogrede, lahko se pogovoriva o tem, česa bi se polotili. Treba je delati, diakon. Kar tako ne gre.«

»Vaše besede so pravične in logične,« je rekel diakon, »ampak moja lenoba si najde opravičilo v okoliščinah mojega zdajšnjega življenja. Saj veste, da nedoločnost položaja zelo pripomore k apatiji. Samo Bog ve, ali so me poslali sem začasno ali za zmeraj. Tukaj živim v negotovosti, moja diakonica pa životari pri očetu in se dolgočasi. Poleg tega so se mi, priznam, od vročine skisali možgani.«

»Vse to je neumnost,« je rekel zoolog. »Navaditi se je mogoče tako na vročino kot na to, da ste brez diakonice. Ne razvajajte se. Treba se je imeti v oblasti.«